

УДК 94 (477.87) "1944/1950": 330.341.424

ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СКЛАДОВИХ ФАКТОРІВ РАДЯНІЗАЦІЇ ЗАКАРПАТТЯ В 1944 – 1950 рр.

Міщанин В.В. (Ужгород)

У статті йдеться про стан і розвиток промисловості Закарпаття в 1944-1950 рр. Виділяються два етапи розвитку пов'язані безпосередньо із політичними змінами у краї: відновлення промисловості, націоналізація промислових підприємств Народною Радою Закарпатської України в 1944-1945 рр. та індустріальний розвиток Закарпатської області в 1946-1950 рр. в умовах першої повосенної п'ятирічки. Охарактеризовано розвиток лісової, лісохімічної промисловості, Солотвинських копалень, електрифікації області. Значну увагу приділено традиційним галузям харчової промисловості Закарпаття, виноробству, а також розливу мінеральних вод.

Ключові слова: індустріалізація, націоналізація, радянська, промисловий розвиток, Закарпатська Україна, Закарпатська область.

Тема соціалістичних перетворень на Закарпатті в перші роки радянської влади викликала і викликати буде інтерес у дослідників. Радянські історики охоче бралися за дослідження цієї теми описуючи «успіхи й досягнення» радянської влади у промисловому розвитку краю під керівною і спрямовуючою роллю КПРС, допомогу братніх народів СРСР тощо. Про індустріальні здобутки області в пізніший період писали й партійні функціонери [54; 60]. Якщо відкинути ідеологічне забарвлення цих робіт, то їхніми авторами зібрано, проаналізовано і введено в науковий обіг значний масив джерельного матеріалу із досліджуваної проблеми. Серед дослідників, які безпосередньо займалися вивченням цієї теми слід назвати М.Арсентьєва [52; 53], І.Гранчака [56], К.Куценка [62], І.Шершуна та В.Мельника [73; 74]. Тема соціалістичних перетворень у промисловості займала належне місце і у колективних монографіях із історії Закарпаття радянського періоду [65; 68; 71].

Серед сучасних істориків, які по-новому підійшли до висвітлення проблеми, вказуючи на позитивні і негативні моменти повоєнної індустріалізації, можна виділити І.Гранчака [55], М.Макару [63; 64], Р.Офіцинського [66]. Щоправда роботи І.Гранчака та Р.Офіцинського охоплюють індустріальний розвиток краю всього радянського періоду в історії Закарпаття, а тому повоєнний період ними використовується переважно для порівняння динаміки розвитку з більш пізніми роками.

Визволення Закарпаття Червоною Армією в жовтні 1944 р., перехід влади на території краю до рук трудящих і возз'єднання його з Радянською Україною 29 червня 1945 р. створили необхідні передумови для розв'язання соціально-економічних завдань Народною Радою Закарпатської України. Замість старої системи управління утворились нові органи влади – Народні комітети. Протягом жовтня-листопада 1944 р. народні комітети були обрані в усіх містах і селах. Перед ними стояли важливі соціально-економічні завдання:

- допомога населенню, яке потерпіло від нацистів у роки Другої світової війни;
- націоналізація великих промислових підприємств і банків;
- конфіскація поміщицьких і церковних земель;
- здійснення возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною.

Народні комітети проводили велику роботу в галузі економіки. Вони розпочали відбудову зруйнованого окупантами народного господарства. Відбувалася реконструкція кустарних підприємств, розширювався їх обсяг виробництва, створювалися нові підприємства і цілі галузі промисловості.

Народній владі в Закарпатській Україні дісталася сумна спадщина, демонтовані, виведені чи висаджені в повітря промислові підприємства, був відігнаний за межі області рухомий склад залізниць – паровози й вагони, висаджені в повітря всі тунелі й залізничні мости, станційне господарство, вокзали, дощенту спалені або вивезені запаси ділової деревини, виведені з ладу пиломатеріали та інші деревообробні об'єкти. Збитки, заподіяні відступаючими окупаційними військами, становили 3 млрд. 756 млн. 113 тис. довоєнних радянських карбованців [66, с.60]. За даними надзвичайної комісії, створеної у лютому 1945 р. [51, с. 387] по обліку шкоди, розслідуванню і встановленню злочинів, за час окупації Закарпатської України, гортистами було вирубано 30664 га лісових насаджень, вирито окопів на площі 70020 га, знищено 857252 кубометрів ділової деревини, вивезено 1081100 кубометрів дров. Відступаючи, окупанти повністю демонтували і вивезли устаткування фабрики гнутих меблів в м.Ужгороді, обладнання депо в Чопі, сірникову фабрику в с. Чинадієві і т.д. Тільки в лісовій промисловості було зруйновано 260 будівель і споруд, спалено і зруйновано 24 лісопилні і деревообробні заводи, частково і повністю зруйновано або демонтовано 86 промислових виробничих об'єктів, конфісковано 82 дзвони; особливо великої шкоди було завдано транспорту – вивезено 90 паровозів, 16 мотовозів, 320 пасажирських і 2800 товарних вагонів, зруйновано 232 км залізничного полотна, 103 мости протяжністю 5872 погонних метрів, 84 вокзали і станційні споруди, 12 водонапірних башт, 13 тунелів, понад 200 лісопилних рам, 14 вузькоколіїних паровозів, 16 км лісових залізниць, 13 тягелів протяжністю 1140 погонних метрів і т.д. [58, с. 47; 61, с.58; 63, с.60].

Тому Народні комітети на місцях з перших днів визволення зосередили свою увагу на відродженні зруйнованого окупантами народного господарства. Вони одночасно почали здійснювали перебудову економіки на соціалістичних засадах. Розвивалися перспективи промислової продукції, яка знайшла збут на радянському ринку. Всі зусилля були направлені на відбудову промислових об'єктів, заводів, фабрик і транспорту, всіх засобів зв'язку, торгових підприємств і відновлені банківської системи. В 1944-1945 рр. органами народної влади було розпочато ліквідацію приватної власності провідних галузей промисловості і проведення націоналізації хімічних, лісохімічних, деревообробних, металообробних та інших підприємств.

Початком націоналізації можна вважати декрет Народної Ради від 5 грудня 1944 р. про перехід прав власності на державне майно Чехословацької республіки та Угорського королівства до Закарпатської України. В ньому зазначалося, що на основі рішення 1-го з'їзду Народних комі-

тетів Закарпатської України все рухоме і нерухоме майно, установи, угіддя, помістя, підприємства, ліси, заводи, фабрики і копальні на території Закарпатської України, які належали вказаним державам, «переходять у власність Закарпатської України» [63, с. 61]. В грудні 1944 р. НРЗУ було прийнято й інші декрети стосовно націоналізації – «Про націоналізацію спиртних заводів, палінчарень і всіх підприємств по виробництву алкогольних напоїв» від 5 грудня 1944 р., «Про націоналізацію пивоварного заводу графа Шенборн-Бухгейма, акційної спілки в Підгорянах» від 5 грудня 1944 р., «Про націоналізацію публичних електростанцій на території Закарпатської України» від 9 грудня 1944 р. [34], «Про націоналізацію всіх акційних банків та філій та заложення «Народного Банку Закарпатської України» від 21 грудня 1944 р. [35]. В 1945 р. було націоналізовано лісопромислову фірму «Латориця», акційну спілку в Мукачеві [36], хімічні заводи в Перечині, Сваляві, Великім Бичкові [37], заводи Південно-Карпатської нафтоочисної і торговельної акційної спілки в Мукачеві [38] та багато інших промислових підприємств. Тобто, вся промисловість була націоналізована. Таким чином суспільна власність на засоби виробництва створювала базу для дії економічних законів соціалізму. Всього в Закарпатській області було націоналізовано 253 промислові підприємства [3, арк. 100], але, як стверджують дослідники І. Шершун та В.Мельник, до кінця 1945 р. було націоналізовано 276 промислових підприємств, а також залізничний транспорт [74, с. 66].

Отже, в короткий період НРЗУ в промисловості була ліквідована капіталістична власність на засоби виробництва – всі підприємства були націоналізовані. До керівництва ними залучались робітники.

Завдяки наполегливій праці трудящих та адміністративному впливу виробництво промислової продукції на кінець 1945 р. досягло довоєнного рівня, 174 підприємства випустили майже на 20 млн. крб. продукції – лісоматеріалів, меблів, хімікатів, металовиробів, продукції харчової промисловості і т. ін. А за перше півріччя 1946 р. промисловість Закарпатської області випустила продукції на 30,9 млн. крб. в незмінних цінах [3, арк. 100; 46].

На кінець 1945 р. промисловою продукцією почали давати 14 лісопильних і деревообробних заводів, 3 лісохімічних заводи, 4 ливарні і металообробні заводи, 6 електростанцій, 5 промислових артілей, 13 промкомбінатів, 7 харчокомбінатів, вугільні шахти, Солотвинський солерудник та багато інших підприємств [61, с.60-61]. Загалом промисловість Закарпатської України станом на 20 жовтня 1945 р. об'єднувала 135 підприємств з кількістю працюючих і службовців 4839 чоловік [20, арк. 41].

Для забезпечення промислового розвитку Закарпаття сюди з усіх кінців Радянського Союзу прямували цілі ешелони з обладнанням, машинами та іншою технікою для заводів і фабрик. Комуністи прагнули якнайшвидше ліквідувати промислову відсталість Закарпаття.

Допомога трудящим Закарпаття у будівництві соціалістичної економіки з перших днів після возз'єднання набула форми послідовного й всебічного курсу загальносоюзної господарської політики. Так, уже в першому післявоєнному п'ятирічному плані відбудови і розвитку народного господарства СРСР на 1946-1950 рр. зазначалося: «...забезпечити якнайшвидшу відбудову і розвиток усіх галузей народного господарства Закарпатської області України. Передбачити першочергову відбудову і розвиток деревообробної, лісохімічної та харчової промисловості, а також сільського господарства. Організувати промисловість по виробництву бурого вугілля і збудувати нові підприємства легкої промисловості.

Подати державну допомогу селянським господарствам Закарпатської області сільськогосподарськими машинами, добривами, кредитом...» [50, с. 27-28]. Плануючи надати якнайбільшу допомогу Закарпаттю в розвитку економіки, комуністична партія з 1946 р. приступила до виконання 4-го п'ятирічного плану відбудови і розвитку народного господарства СРСР. Однак, порівняно зі східними областями УРСР, тут були свої особливості і труднощі, зумовлені економічною відсталістю краю і відсутністю кваліфікованих господарських та інженерно-технічних кадрів. Тому комуністична партія і радянський уряд приділяли особливу увагу економічному розвитку наймолодшої радянської області. Лише за роки четвертої п'ятирічки (1946-1950 рр.) було прийнято чотири постанови ЦК ВКП(б) і дев'ятнадцять – ЦК КП(б)У, що стосувалися промислового розвитку Закарпаття [72]. ЦК КП(б)У і Рада Міністрів УРСР забезпечували промислове будівництво області кваліфікованими спеціалістами – інженерами, техніками, будівельниками. Лише в 1946 р. за рішенням ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР на Закарпаття було направлено 100 спеціалістів різних галузей промисловості [70, с. 133]. Крім того, на Закарпаття прибув великий загін спеціалістів як партійних, радянських, профспілкових і комсомольських працівників, так і лікарів, інженерів, вчителів, архітекторів, залізничників та зв'язківців, які включалися в трудові колективи, ставали організаторами і керівниками підприємств. Так, протягом першої післявоєнної п'ятирічки сюди прибуло близько 3 тис. спеціалістів [56, с. 16]. Керівні органи області наполегливо займалися питанням забезпеченням промислових підприємств, будов, транспорту необхідною кількістю спеціалістів, тому число інженерно-технічного персоналу в

1946 р. зросло до 1,4 тис. чоловік [58]. Це була нова програма промислового розвитку краю, область цілком включалася в загальнодержавне народногосподарське планування і розвивалася як складова, невід'ємна частина СРСР.

Соціалістичні перетворення в промисловості області опиралися переважно на індустріальну могутність Радянського Союзу. Всі соціально-економічні процеси перехідного періоду проходили тут прискореними темпами, що визначало своєрідність перших кроків соціалізму. Розвиток народного господарства Закарпаття, зростання проявлялось в постійному збільшенні капіталовкладень в економіку області. Про обсяг державних асигнувань у економіку народного господарства свідчить динаміка. Так, за першу післявоєнну п'ятирічку 1946-1950 рр. капітальні вкладення в господарство області становили 60 млн. крб., а за другу – 105 млн. крб. [59, с. 63; 60, с. 28].

У результаті проведення Народною Радою Закарпатської України націоналізації промисловості, банків була підірвана. Зосередивши в руках держави головні економічні важелі, влада створила необхідні умови для розгортання виробництва. Внаслідок всіх вжитих заходів значно зросла кількість діючих промислових підприємств. За 1946-1950 рр. на Закарпатті стали до ладу 118 старих промислових підприємств і було побудовано 198 нових, оснащених найновішим на той час устаткуванням, в основному деревообробної і харчової промисловості. Завдяки цьому кількість діючих підприємств зросла у 7 разів, а валова продукція промисловості області за роки 4-ої п'ятирічки зросла у 3,6 рази [68, с. 45].

У загальній структурі промисловості Закарпаття найбільшу питому вагу становили лісова і деревообробна галузі промисловості – 52,2 % (у 1946 р.). Це пояснювалося наявністю сировинних ресурсів для їх розвитку (ліси займали 47 % території області, загальна площа лісів складала 562,2 тис. га, з якої бук займав 58 % лісового покриву, смерека – 29 %, дуб – 7%, пихта – 4 %, інші листяні – 2 %) [52, с. 44; 67, с. 20; 68, с. 45].

П'ятирічний план передбачав великі капіталовкладення в лісову промисловість для виробництва достатньої кількості лісоматеріалів. У плані чітко було визначено завдання: на кінець п'ятирічки збільшити вивіз ділової деревини проти довоєнного рівня на 39 %, а виробництво пиломатеріалів на 14 %. Для цього потрібно було поліпшити роботу по заготівлі і вивозі лісоматеріалів [50, с. 28-29]. У процесі концентрації і спеціалізації виробництва підприємства лісопереробної промисловості були об'єднані в «Закарпатліс», а лісозаготівельні – в трест «Закарпатліспром». Поступово змінювалася і внутрішня структура лісопилної і деревообробної промисловості [68, с. 47]. За роки першої повоєнної п'ятирічки було здійснено механізацію лісозаготівель. За-

мість сокири і пили – колись єдиного знаряддя праці закарпатського лісоруба – широко почали впроваджуватися електропили, трелювальні лебідки, трактори, автомобілі – лісовози, автокрани й інші машини і механізми [75, с. 182].

Рада Народних комісарів УРСР зобов'язала своїм розпорядженням Народних комісарів лісової промисловості УРСР надати Народній Раді Закарпатської України допомогу в роботі організації заготівлі, лісовозки, відбудові вузькоколіїних лісовозних залізниць 2 тис. пил, 3 тис. сокир, 2 тис. терпугів, 200 пар спецвзуття, 200 пар валянок і 300 комплектів спецодягу [33, арк.1].

Згідно постанови ЦК КП(б)У та Ради Міністрів УРСР про заходи по розвитку народного господарства Закарпатської області на 1946 р., ми дізнаємося, що «Міністерство лісової промисловості УРСР зобов'язалося до 1 серпня 1946 р. на лісозаготівельні підприємства Закарпатської області завести 70 автомашин для лісовозки і 15 автомашин для господарського обслуговування, відбудувати і ввести в дію 1946 р. 5 лісопилних заводів, 18,5 км вузькоколіїних лісовозних залізничних шляхів, 13 лісопилних рам і т.д. [50, с.46-47].

Протягом 1949-1950 рр. підприємства тресту «Закарпатліс» одержали 25 паровозів вузькоколіїної залізниці, 98 трелювальних тракторів, 348 електропил, 52 пересувні електростанції, 58 трелювальних електролебідок, 137 лісовозних машин і 153 автопричепи різних марок, автотанкостроївачі, автокрани та багато іншої техніки [75, с.183].

У перші роки четвертої п'ятирічки головна увага приділялася подальшому розвитку і укрупненню галузі сучасним устаткуванням. Так, в 1946 р. вирубка лісу області була механізована на 2 %, його підвозка до верхніх складів на 2,5 %, а вивозка лісу – на 40 %. Об'єм лісовивозу в 1949 р. порівняно з 1946 р. збільшився більше ніж в 2 рази [50, с. 105; 71, с.180].

Механізація зумовила якісні зміни в самому характері лісозаготівель. Якщо до середини 1949 р. вони мали сезонний характер, то вже на кінець 1950 р. сезонні робітники становили лише 15 % [75, с. 183].

Значних змін зазнала структура деревообробної промисловості. Раніше провідне місце у ній займало лісопиляння. У 1946 р. воно давало понад 40 % валової продукції. Але поступово питома вага лісопиляння скоротилося. Із зростанням устаткування деревообробні і меблеві фабрики були реконструйовані і значно розширені. Меблеве виробництво займало провідне місце в цій галузі промисловості. Реконструкція деревообробної промисловості проводилася скрізь і карликові кустарі з переваженням ручної праці, майстерні перетворювалися у великі механізовані цехи і комбінати [50, с. 105; 54, с. 126;

75, с.184]. В зв'язку з цим на розвиток лісової промисловості і оснащення новою технікою лісового господарства області протягом 1946-1950 рр. було виділено більше 300 млн. крб. При багатьох лісо заводах були допоміжні цехи: меблевий при Пасічному заводі, паркетний при Свалявському, Ужгородський та Чинадіївський лісо заводи виробляли меблі і паркет. Відчутні зміни відбулися на Ужгородському, Свалявському, Тересвянському, Берегівському та інших лісо- і деревообробних комбінатах, де працювали автоматизовані цехи деревостружкових плит з випуском на рік 25 тис. куб. м. плит кожний [58, с. 47-48; 3.1.47; 75, с. 186].

У деревообробній промисловості поряд із збільшенням лісозаготівель швидко розвивалося меблеве виробництво, тому з кожним роком збільшується число підприємств, продукція яких мала непогану якість і завоювала широку популярність та користувалася попитом в Москві, Києві та інших містах Радянського Союзу. Майже всі меблеві підприємства Закарпаття були механізовані і оснащені сучасним устаткуванням, швидко зростало меблеве виробництво. Так, у 1946 р. було випущено меблів на суму 174 тис. крб. Відмінно виконав план за 6 місяців у 1948 р. трест «Закарпатмеблі» – на 121,9 %, а ріст випуску продукції проти відповідного періоду 1947 р. складав 219,6 % [56, с.17]. В I кварталі 1950 р. випуск валової продукції тресту «Закарпатмеблі» був виконаний на 104 % [16, арк. 31].

За п'ять років меблева промисловість повинна була дати країні продукції на 100 млн. крб. Якщо на кінець 1945 р. тут працювало 14 лісопильних і деревообробних заводів, то в наступному, 1946 р., кількість заводів вже була збільшена в 3 рази і становила 46 лісопильних заводів [58, с. 47-49].

Так, з постанови ЦК КП(б)У та Ради Міністрів УРСР від 16 липня 1946 р. дізнаємося, що влада піклувалася про населення, школи, лікарні, комунальні і промислові підприємства, а також культосвітні заклади області і зобов'язала Закарпатський облвиконком заготовити і завести в міста і села області в 1946 р. 250 тис. складометрів дров, з них 160 тис. складометрів до 1 жовтня 1946 р. і 90 тис. до 1 грудня 1947 р. [50, с. 42]. З вищесказаного видно, що радянський уряд намагався забезпечити паливом потреби як населення, так і різні установи краю та галузі промисловості.

Працівники тресту «Закарпатліспром» постійно боролися за виконання плану. В 1946-1947 рр. в Закарпатській області у провідних галузях промисловості (лісової і деревообробної) соціалістичними змаганнями, як новим видом стимуляції, було охоплено 70-80 % робітників, а економічний ефект від впровадження раціоналізаторських пропозицій в народному господарстві склав 14,6 млн. крб. Важливу роль в розгортанні соціалістичного змагання області зіграло звер-

нення в березні 1947 р. шахтарів Донбасу до свалявських лісорубів. У свою чергу, робітники тресту «Закарпатліспром» звернулися до робітників лісової промисловості республіки із закликом виконати річний план лісо зачі до 30-ї річниці Жовтня. Вони взяли зобов'язання до кінця 1947 р. заготовити понад план 200 тис. куб. м. деревини, підвищити на 8 % продуктивність праці кожного робітника, знизити собівартість кубометра лісу на 3,2 %. Свої зобов'язання лісоруби успішно виконали [71, с. 183].

Так, за перевиконання плану та досягнуті успіхи у соціалістичному змаганні за 1947 р. між округами Закарпатської області і лісопромгосподарствами тресту «Закарпатліспром» перша премія у сумі 15 тис. крб. дісталася Хустському та Воловському округам. Хустський округ одержав 40 % премії, а решту – 60 % – Воловський. Другою премією в сумі 10 тис. крб. був відзначений Рахівський округ [7, арк. 127-128]. У 1948 р. змагання в Закарпатській області вже охопило 82 % працюючих. Загін передовиків виробництва нараховував 11 тис. стаханівців і більше 10 тис. ударників. Сотні з них достроково виконали свої індивідуальні п'ятирічки. Так, лісоруби Кушницького ліспромгоспу І.Кузан, брати М. і Г. Федьковичі, вантажник П.Лопи, трелювальники І. Курецький і Ю. Штефко виконали свої п'ятирічні плани за 2 роки і 10 місяців [71, с. 183]. А за виконання плану і успішне змагання по лісопоставкам в 1947 р. працівникам тресту «Закарпатліспром» дали премії. Так, 49 чоловік Хустського, Волівського та Рахівського округів отримали грошові премії від 350 до 1000 крб. [7, арк. 139-141].

Для популяризації та поширення досвіду стаханівців на провідних підприємствах області до 1 серпня 1947 р. було заведено «Книгу пошани», до якої записували прізвища кращих робітників-стахановців та інженерів. Протягом 1946-1947 рр. у провідних галузях промисловості соціалістичним змаганням було охоплено 70-77 % робітників [5, арк. 131; 50, с.51]. Отже, соціалістичне змагання охоплювало майже всі підприємства і трудові колективи, які змагалися між собою за дострокове виконання річного плану. 36 підприємств виконали річний план достроково, до 31-ої річниці Жовтневої революції.

Одним з найбільших об'єднань лісопереробної галузі був «Закарпатліспром». До його складу входило 28 підприємств з різними профілями виробництва, з яких 12 лісозаготівельних, 10 лісопильних-деревообробних та ряд підсобних виробництв, 16 вузькоколіїних залізничних доріг протяжністю 748 км, 388 км шляхів первинного лісотранспорту, лісопуски, водянні човни, система гідротехнічних сплавних споруд. Об'єм лісозаготівлі перевищував 1 млн. 600 тис. куб. в рік (на 1949 р.), в т. ч. 1 млн. куб. м. цінної букової деревини. В лісопильні працювало 29 лісорам, 155 деревообробних верстатів, що виго-

товляли спеціальну продукцію для авіабудування, сільгоспмашинобудування, авто- і вагонобудування, паркет, спецпродукцію, мебдеталі, різну тару, вироби широкого вжитку. Всіма підприємствами тресту «Закарпатліспром» в 1947 р. випущено продукції на 39,47 млн. крб. в незмінних цінах 1926-1927 років [8, арк.46]. Щодо реалізації готової лісопродукції, то в 1946 р. проводилася вона ще незадовільно, внаслідок чого на складах підприємства лежало готової продукції приблизно на 5 млн. крб. [1, арк. 134].

Але 5 ліспромгоспів в 1949 р. не забезпечили виконання встановленого державного річного плану по вивозці лісу. Особливо незадовільно працювали і допустили зрив по вивозці лісу такі ліспромгоспи, як Хустський – 68,4 %, Мукачівський – 69,6 %, Жорнавський – 81,6 %, Буштинський – 85 % і Свалявський – 92 %. Причиною зриву плану лісозаготівель було несвоєчасного приведення в порядок платної трудгужповинності робітників та візників з кіньми на лісозаготівлях. Станом на 5 січня 1950 р. в ліспромгоспах тресту «Закарпатліспром» працювало 1443 залучених візників-підвод, проти плану 4450, піших працівників працювало 2531 проти плану 4500 [14, арк. 54-55]. Але, наприклад, на середину лютого 1946 р. по цьому ж тресту на підвозці і вивозці лісу працювало лише 816 візників, тоді як за планом було 4770, і піших 3143 за планом 6730 [1, арк. 135]. Але і попри це об'єм виробництва в лісовій промисловості Закарпатської області зріс в 4,1 рази [71, с.184].

В області працювало три великих лісохімічних заводи – у Великому Бичкові, Перечині і Сваляві. 29 січня 1945 р. вийшла постанова Народної Ради Закарпатської України про конфіскацію лісохімічних заводів: «Батлін» в Перечині, «Сольва» в Сваляві і «Клотільда» у Великому Бичкові з усім їх устаткуванням [51, с. 265].

До війни вони займалися лише переробкою деревини. Але були реконструйовані і в результаті чого значно збільшився валовий випуск продукції. Так, у 1947 р. лісохімічними заводами Закарпаття було випущено продукції на суму 11 млн. 968 тис. крб. у незмінних цінах 1926-1927 років [8, арк. 46]. Лісохімічний сектор області випускав декілька видів продукції: етиловий і метиловий спирти, етилацетат, карбамідні смоли, ацетат калію, деревне вугілля, розчинники, оцтову кислоту і есенцію, ацетон, смолу, винну кислоту, етил, метил, нетон, метагон.

Гордістю лісохіміків Закарпаття була побудована в Перечині (друга в країні) безперервно діюча реторта. Три нових цехи стали до ладу на Свалявському, два – на Великобичківському лісохімкомбінатах. З нових видів продукції закарпатської лісохімії великі перспективи мали сечовинноформальдегідні смоли. Впровадження їх у виробництво дало можливість меблевикам області повністю відмовитись від казеїнового клею,

що заощаджувало протягом року 300 тонн умовного казеїну або 800 тонн сиру [62, с. 286].

В області успішно починає розвиватися нова галузь деревообробної промисловості – паперова. Ще напередодні возз'єднання на клопотання Народної Ради на Закарпаття прибула бригада спеціалістів для вивчення можливостей створення целюлозно-паперового комбінату. Радянські спеціалісти прийшли до висновку, що в районі Рахова є усі умови для організації такого виробництва. Тому, згідно постанови Народної Ради Закарпатської України від 26 вересня 1945 р., було виділено для будівництва комбінату ділянку площею 4-5 га і виділено 11 житлових і 15 службових будинків колишнього угорського військового містечка в м. Рахові [28, арк. 1].

В 1946 р. було створено будівельно-монтажне управління «Рахівпапірбуд», яке розпочало спорудження картонної фабрики. На будмайданчик надходило механічне устаткування, місцеві будматеріали, арматура, цемент тощо. Всього в 1946 р. будівельниками було одержано 260 вагонів обладнання і матеріалів. Загалом за 1946 р. було витрачено на будівництво і купівлю будівельних матеріалів 3 млн. 43 тис. крб., при плані асигнувань 1 млн. 800 тис. крб. Загалом на будівництво целюлозно-паперового комбінату було витрачено 20 млн. 889 тис. крб. [4, арк. 44; 75, с. 187-188]. Так було створено одне з великих підприємств України – Рахівську картонну фабрику. У березні 1952 р. в експлуатацію була введена в дію перша її лінія, яка і дала першу продукцію – 2,8 тис. тонн картону. Повністю фабрика стала до ладу в грудні 1955 р. [56, с.17].

У перші ж роки Радянська влада почала справжнє освоєння покладів бурого вугілля. Наприклад, планом четвертої п'ятирічки передбачалося організувати на Закарпатті видобуток бурого вугілля на базі Ільницького, Березинського і Затисянського родовищ. Навіть була проведена значна геологорозвідувальна робота з виявлення на території регіону покладів бурого вугілля. Так, у травні 1945 р. була направлена бригада геологів з чотирьох чоловік під керівництвом професора, доктора геолого-мінералогічних наук І.М.Жуковського в Іршавський і Тячівський округи для пошуків покладів кам'яного або бурого вугілля [21, арк.1]. Відомостей про геологію Закарпатської України, опублікованих в літературі, не було ні в Києві, ані на Закарпатті. Група геологів мала в наявності тільки геологічну карту часів Чехословацької республіки масштабу 1:750000, яка була складена компелятивно професором Празького університету Вольдріхом, але вона виявилася неточною. В збірнику «Підкарпатська Русь» (чеське видання) містилось декілька згадок про різні види корисних копалин, в т.ч. про вугілля, вапняк та маргелі, але без якісної і точної їх оцінки та без визначення запасів. Третім джерелом для групи геологів, що цікави-

лися корисними копалинами, стали розмови на місцях, з місцевим населенням. Але ці відомості також потрібно було перевіряти, а на це не було часу, так як експедиція тривала всього 12 днів, з 25 травня по 5 червня [25, арк. 4].

У вересні 1945 р. була відправлена група геологів закордон – в Угорщину і Чехословаччину для пошуків матеріалів і спеціальної літератури по геології та корисних копалинах на території Закарпатської України. І. Туряниця і С. Вайс звернулися до професора Чапика в Брно (університет), щоб той передав матеріали по вугільним місцезнаходженням Закарпаття (Ільниця, Вишково), які потрібні були для закладки шахт на цих місцях [22, арк. 7].

Постановою Народної Ради Закарпатської України від 6 серпня 1945 р. на Закарпатті було утворено госпрозрахункову вугільну контору з видобутку вугілля в місті Ужгороді – «Закарпатмісцевугілля» і три шахтоуправління: Ужгородське, Іршавське, Вишківське [23, арк. 1, 5].

До складу контори «Закарпатмісцевугілля» входили 6 шахт, які були розділені на Ільницьке шахтоуправління (до нього входили Ільницькі шахти № 1 і 2, Кременна № 3 та шахта № 4 в с. Раковець) і Вишківське шахтоуправління (шахта Евергельт № 5 і Шаян № 6) [20, арк. 44]. Для забезпечення нормальної роботи шахт потрібно було відбудувати і реконструювати шахти. Загальна кількість працюючих в шахтоуправліннях складала 180 чоловік. Також потрібно було встановити трансформатори Іршава-Ільниця для шахти Кременна № 3 і Буштино-Вишково до шахти Шаян, з підведенням до шахти № 5 Евергельт загальною протяжністю 16 км [20, арк. 45] і прокласти 13 км вузькоколійних і 10,5 км шосейних шляхів до шахт за рахунок капіталовкладень «Закарпатмісцевугілля» [23, арк. 6].

На відбудованих шахтах усі процеси від забою до навантаження вугілля у залізничні вагони проводилися вручну. Про це в 1946 р. закарпатські шахтарі написали в листі до гірників Донбасу: «Шахти наші примітивні. Немає ні машин, ні електроустаткування, ні лебідок, вугілля добуємо простими кирками, насосів у нас немає» [75, арк. 181]. Шахтарі Донбасу негайно відгукнулися і взяли над ними шефство. Із Донецчини приїхали перші спеціалісти і кваліфіковані робітники. Допомогли найсучаснішою технікою. До області з Донбасу надійшли 10 електросвердл, 4 лебідки, 8 вентиляторів, 12 насосів, 3 електромотори, 18 трансформаторів, а також 22 тонни кабельної продукції, 120 тонн рейок вузької колії тощо. За роки п'ятирічки всі шахти були забезпечені спеціальними машинами і механізмами. Робітники з Копейська надіслали бурові машини, з Конотопа надійшли електросвердла, з Барвенкова – насоси, з інших міст – потужні транспортери, електролебідки, шахтні вентиляційні установки, електровози й електронасоси та інше

обладнання. Технічне оснащення шахт забезпечило зростання вуглевидобутку в області [75, с.182-183]. За 1945 р. з шахт Ільниця №1 і Кременна №3 видобуто 2379 тонн вугілля [26, арк.16].

Враховуючи характер залігання пластовика вугілля (за словами керівника шахти Ільниця № 1 І.Митишинця, потужністю приблизно 2 м, а нижче на 3,5 м залігає другий пласт потужністю приблизно 0,9-1 м) [25, арк. 10], був встановлений план видобутку на 1946 р. – 15 тис. тонн вугілля [26, арк. 16].

Видобуток вугілля в 1945 р. складав 5 тис. тонн, а у 1946 р. – 26 тис. тонн бурого вугілля. На 1 січня 1948 р. вже повністю експлуатувались 3 вугільні шахти, видобуток вугілля яких складав 70 тис. тонн; 1 вересня 1950 р. експлуатувалось вже 8 вугільних шахт, їх потужність складала 259 тис. тонн в рік. Видобуток вугілля протягом 1945-1950 рр. зріс майже в 52 рази [42; 44; 56, с.17; 75, с. 182].

Мукачівське шахтоуправління зобов'язалося здати до кінця 1947 р. в експлуатацію шахти № 3 і 5 Ільницької групи з річним видобутком вугілля 150 тис. тонн, а також шахту «Березинка» потужністю 30 тис. тонн вугілля на рік [43].

Затоварювання вугілля проводилося вручну, самоскиди не використовувалися. Це призвело до накопичення на складах шахт тресту станом на 20 грудня 1948 р. 40 тис. тонн вугілля [11, арк.34].

Видобуток кам'яної солі – одна із найбільш розвинутих промислових галузей Закарпаття. Адже сіль є одним із головних багатств Закарпаття. Солотвинське соляне родовище залягає великим прямокутником. Наявні великі поклади кам'яної солі, які становлять 1670 млн. тонн. Ці запаси дозволяють використовувати кам'яну сіль Закарпаття для одержання цінних хімічних продуктів. Як відомо, кам'яна сіль служить сировиною для виробництва хлору, соди, соляної кислоти, металевого натрію та інших цінних хімічних продуктів [53, с. 315]. Добування солі на Солотвинському місцезнаходженні ведеться глибоко під землею, більше ніж 100 м від поверхні. Як на вугільних, так і на Солотвинських солекопальнях в 1946 р. праця була ручною [62, с. 286].

Однією з найбільших Солотвинських копалень була шахта ім. Сталіна. Її глибина становила 194 м. Щодоби ця шахта давала 300 тонн солі, а перед виборами робітники збільшили темпи виробництва. Щоденно вони видобували 585 тонн солі [40; 41].

Колектив гірників Солотвинського соледрудника включився в соціалістичне змагання за виконання п'ятирічки за 4 роки і дострокове виконання плану 1948 р. до дня Сталінської конституції (5 грудня). П'ятимісячний план з видобутку солі був виконаний на 104,6 %, видобуто

понад 17370 тонн солі. Працівники шахт перевищували норми видобутку солі, 748 працюючих або 50 % робітників стали стаханівцями. Вони виконували завдання на 150 – 200 % за зміну. В II кварталі 1948 р. введено в експлуатацію 7 врубових машин, 50 нових електросвердл та інші механізми [9, арк. 12-13].

Інтенсивний розвиток соціалістичної промисловості Закарпаття вимагав широкого вжитку електроенергетики, без якої був неможливий розвиток важкої промисловості. До возз'єднання з Радянською Україною потужність усіх електростанцій Закарпаття становила 16,6 тис. квт., в тому числі Ужгородської ГЕС – 11 тис. квт. [59, с. 112]. Але цього було не досить, щоб забезпечити бурхливий розвиток промисловості. Тому в області було заплановано в долинах річок Терембі і Ріки в Хустському районі спорудження Терембі-Ріцької ГЕС, найбільшої на Закарпатті і третьої в республіці за потужністю після Дніпрогесу та Каховської ГЕС. Будівництво Терембі-Ріцької гідроелектростанції здійснювалося будівельно-монтажним управлінням «Закарпатгесбуд». На будівництві ГЕС працювали спеціалісти, які будували Дніпрогес. З 1671 чоловік, 559 прибули з інших республік і областей України. На спорудження електростанції в греблю було вкладено близько 200 тис. куб. м. бетону, а через гірський хребет між Терембією і Рікою було прокладено тунель завдовжки 3635 м. У 1956 р. Терембі-Ріцької ГЕС стала до ладу [65, с. 187; 75, с. 179-180].

У соціалістичному перетворенні народного господарства Радянського Закарпаття велика роль належала електрифікації. Саме електрифікація допомогла озброїти енергією всі галузі господарства. Належної організації по електрифікації сіл не було. Керівництво цією справою носило суто бюрократичний характер і далі писанини та складання умов справа не просувалося. В 1947 р. мали побудувати 40 км низьковольтної лінії, а електрифікували лише 10 сіл: Клячаново, Нове Давидково, Кайданово, Руські Комарівці, Ільницю та інші [6, арк. 210].

План 1949 р. по введенню в дію сільських електростанцій був виконаний на 55,5 %, по електрифікації колгоспів на 73,9 %, по електрифікації радгоспів на 100 %, по МТС – на 100 % [15, арк. 48]. Станом на 10 липня 1950 р. в області було електрифіковано тільки 3 колгоспи, так як за планом на I півріччя 1950 р. було передбачено електрифікувати 10 колгоспів. Світлоточок було 874 при плані 1150. Побудовано тільки 3 км лінії високої напруги, при плані – 11 км. Довгострокові кредити, надані державою на сільську електрифікацію в 1950 р. були використані на 1 липня 1950 р. тільки на 9,8 %. Воловський, Воловецький, Великоберезнянський і Мукачівський округи кредити на електрифікацію сільського господарства не освоювали взагалі [17, арк.84].

В 1949 р. побудовано 7 радіовузлів, 80 км радіоліній, в сільській місцевості було встановлено 1323 радіоточки, радіофіковано 21 населений пункт, з них 23 колгоспи. Всього на кінець 1949 р. в області було 17700 радіоприймальних установок. Від радіотрансляційних вузлів радіофіковано 67 населених пунктів, в тому числі 50 сільських, що складає 10 % від загального числа сільських населених пунктів [14, арк. 40]. В 1950 р. було радіофіковано 22 села, із 91 по плану, що повинні були радіофікуватися або 24,1 % [19, арк. 54]. Станом на 25 вересня 1950 р. було встановлено 2549 радіоточок. В 39 селах області тільки розпочалися роботи по радіофікації. Державні кредити, надані колгоспам на радіофікацію, в багатьох округах не освоювалися. Із 250 тис. крб. відпущених області кредитів, використано тільки 64250 крб. Багато радіовузлів області були завантажені тільки на 30-40 % своєї потужності [18, арк. 11].

В 1945 р. в області було 2 нафтоперегінних заводи – в м. Мукачеві та м. Чопі [24, арк. 1].

Значну питому вагу в народному господарстві області займала металообробна промисловість, яка на той час була примітивна із невеликою кількістю зайнятих і була далека від сучасного рівня оснащення. В цій галузі промисловості в області було 4 металообробні заводи: верстатобудівний завод в Ужгороді «Перемога», ливарно-механічний завод «Інтернаціонал» в Кобилецькій Полянці Рахівського округу, ковальний завод «Сила» в селі Лисичево Іршавського округу, ливарно-механічний завод ім. С.М.Кірова в селі Фрідешево Мукачівського округу. Вони виготовляли сітки на ліжка та огорожі, лопати, мотики, пічне литво, чавунний посуд, сільськогосподарський реманент, соломорізки, преси, лемеші для плугів, пругове, листове і шинне залізо [27, арк. 2; 3.1.3. 54, с. 126-127].

Щодо транспорту, то в 1946 р. в області було 10 автобусів і 4 легкові автомобілі загального користування. Протяжність автобусних маршрутів становила 684 км. План 1948 р. по перевезенню вантажів автотранспортом «Облавтотреста» був виконаний на 128,5 % [4, арк. 2].

На початку 1947 р. почалося будівництво авторемонтного заводу в місті Ужгороді потужністю до 50 капітальних ремонтів автомашин і моторів в рік, який повинен був підпорядкуватися «Облавтотресту» [1, арк. 108].

Харчова промисловість займала перше місце по виробництву валової продукції серед інших галузей економіки. Після возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною виникли нові галузі харчової промисловості: виробництво безалкогольних напоїв, розлив мінеральних вод. Закарпаття дуже багате на мінеральні джерела. Великим попитом користуються не тільки в області, але і за її межами закарпатські мінеральні води «Лужанська», «Поляна квасова», «Шаянська» і

інші [75, с. 196]. Так завод мінеральних вод «Маргіт» знаходився на балансі Свалявського хімзаводу, а завод мінеральних вод «Свалява» – ливарно-механічного заводу ім. С.М. Кірова [2, арк.42].

Традиційна галузь харчової промисловості Закарпатської області – є виноробство. До встановлення радянської влади в Закарпаття цю промисловість не було поставлено на індустріальну основу, хоч займала вона помітне місце в експорті. Випускали столові марочні вина із сорту винограду «Леанка», що за своїми смаковими якостями, ароматом і гармонійністю вирізняються серед найкращих марочних вин старих районів виноробства; а сорти «Фурмін» та «Липовина» давали високоякісні виноматеріали для виготовлення цінного десертного вина типу «Токай» [13, арк. 39]. В декреті від 5 грудня 1944 р. зазначалось, що заводи, які належать фізичним чи юридичним особам, націоналізуються з усім їх устаткуванням. Того ж дня (5 грудня) було націоналізовано Мукачівський пивоварний завод графа Шенборна-Бухгейма – це найбільший австрійський земельний граф на Закарпатті [51, с. 92-93, 395].

За роки Радянської влади з'явилися великі виноробні підприємства, оснащені сучасною на той час технікою. В 1946 р. в області було всього 3 виноробних заводи, де працювало 28 робітників [75, с.195]. В тому ж році в Берегівському окрузі був організований опорний пункт науково-дослідницького інституту виноградарства та виноробства ім. Таїрова. Який повинен був вивчати і розробляти практичні навички по поліпшенню виноробства в області. Наприклад, в 1949 р. «Винтрест» в Закарпатській області виробив 172 тис. декалітрів вина. У 1950 р. виробництво вина становило 300 тис. декалітрів [12, арк. 40-41; 75, с.195].

В постанові Народної Ради Закарпатської України від 26 липня 1945 р. «Про утворення Закарпатспиртресту» йдеться, що при відділі харчової промисловості Народної Ради Закарпатської України створюється трест спиртової та горілчаної промисловості Закарпатської України [29, арк. 1]. Його було розміщено в місті Мукачеві в будинку колишнього власника Мукачівського ректифікаційного заводу Вайса [31, арк. 3]. На кінець 1945 р. «Спирттресту» було підпорядковано 15 спиртових та ректифікаційних заводів, 8 з яких були зруйновані [29, арк. 1]. Ще раніше декретом Народної Ради Закарпатської України від 9 січня 1945 р. було націоналізовано все виробництво спирту [30, арк. 5]. Також на Закарпатті не було заводу з виробництва дріжджів, тому Народна Рада і вирішила побудувати до Мукачівського спиртового заводу завод з виробництва дріжджів. Для планування заводу був викликаний спеціаліст, технолог-конструктор з

Будафоку (поблизу Будапешту, Угорщина) Мікша Тіле [32, арк. 2].

У 1945 р. було відбудовано 94 підприємства харчової промисловості [69]. За роки влади Народних комітетів були створені 3 маслозаводи, реконструйовано 6 м'ясокомбінатів [58, с. 48]. В перші роки післявоєнної п'ятирічки було введено в дію 6 м'ясокомбінатів, 13 маслозаводів, макаронну фабрику. У 1946 р. на Закарпатті діяло 30 підприємств харчової промисловості республіканського підпорядкування і 96 підприємств обласного підпорядкування [69]. Так, виробництво м'яса в 1946 р. становило 2,7 тис. тонн [68, с. 49].

З газети «Закарпатська правда» дізнаємось, що робітники м'ясо-молочної промисловості Закарпаття взяли соціалістичне зобов'язання довести виробництво м'яса в 1948 р. до 3000 тонн, а в 1949 р. – до 3700 тонн; 21 ковбасний виріб довести 1948 р. до 330 тонн, а в 1949 р. – до 770 тонн, а також протягом 1948-1949 рр. побудувати і ввести в дію чотири паромеханізованих масло- і сироробні заводи [44].

У постанові ЦК КП(б)У від 16 липня 1946 р. говорилось, що цехи з виробництва морозива при Ужгородському і Мукачівському масло- і сироробних заводах до 1 липня мають випускати 400 кг морозива на добу. У Севлюші збудували механізовану пекарню потужністю 6 тонн продукції на добу. В м. Мукачеві Народна Рада Закарпатської України вирішила розпочати будівництво цукрового заводу [32, арк. 6; 49, с. 44].

Одним із найбільших на той час підприємств можна вважати тютюнову фабрику імені Сталіна в місті Мукачеві, її продукція – сигарети «Верховина» – були широко відомі як в області, так і за її межами та користувались широким попитом [58, с.48].

Таким чином, Народна Рада Закарпатської України провівши націоналізацію промисловості, створила сприятливі умови для відбудови і налагодження виробництва. Комуністична влада скоординувала свої дії у розвитку промисловості і залучила ресурсний потенціал області не тільки в розвиток, а і в збільшення випуску валової продукції. Так, план I півріччя 1948 р. по випуску валової продукції в цілому по промисловості області був виконаний на 102,8 %. Збільшено ріст промислового виробництва проти I півріччя 1947 р. на 34 %. Відмінно виконали план за 6 місяців 1948 р. Мукачівська тютюнова фабрика – 136,9 %, а ріст випуску продукції проти відповідного періоду 1947 р. складає 125,7 % і 140,4 %. Солотвинські солерудники 105,4 % і 145,3 %. Перевиконали план I півріччя 1948 р. «Спирттрест», «Обллегпром» та інші [10, арк. 43]. В цілому за 1948 р. план випуску валової продукції підприємствами області виконали на 104,3 %, рівень промислового виробництва збільшився порівняно з 1947 роком на 22,8 %.

Промисловість області виконала встановлений для неї на 1949 р. виробничий план на 108,6 %. Більше 120 підприємств області достроково виконали річний план 1949 р. За 11 місяців 1949 р. підприємства області дали державі 22,5 млн. крб. [14, арк. 30]. В 1950 р. на Закарпатті було 336 підприємств [11, арк. 40].

Отже, з того моменту як було звільнено Закарпаття від німецько-угорських загарбників, партійними і господарськими органами області була проведена значна робота з відновлення роботи підприємств місцевої промисловості. Відразу після звільнення краю були націоналізовані великі промислові заводи, фабрики, транспорт, засоби зв'язку, загалом було націоналізовано понад 250 підприємств. Розбудова і реконструкція існуючих до возз'єднання промислових підприємств та введення в дію цілого ряду нових підприємств мали показати переваги соціалізму. За роки першої післявоєнної п'ятирічки відбулася

індустріалізація раніше відсталого у промисловому відношенні краю. Закарпатська область поступово перетворювалась з аграрної в індустріальну. Вже у 1950 р. у Закарпатській області діяло понад 300 великих і дрібних підприємств державної промисловості (в 1944 р. тут нараховувалось всього 58 дрібних підприємств), які були оснащені найновішим на той час технічним обладнанням, багато процесів виробництва було механізовано і автоматизовано. У розвиток промисловості області Радянський Союз вкладав великі кошти, від чого і зростав обсяг промислового виробництва. База, закладена СРСР у перші повоєнні роки, серйозно вплинула на функціонування і розвиток підприємств у майбутньому. Проте як і у всьому Радянському Союзі промисловість Закарпатської області мала розвиватися за єдиним стандартом: директивне управління, п'ятирічні плани, соціалістичне змагання тощо, без якихось економічних стимулів робітників.

1. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). – Фонд (Ф.) П-1: Закарпатський обком Компартії України. – Оп.1. – Спр. 2: Протоколи № 1-4, 6-9 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (10.01.1946 г.–19.02.1946 г.). – На 169 арк.
2. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 17: Протоколи № 35-37 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (14.05.1946г.–22.05.1946 г.). – На 156 арк.
3. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 51: Протоколи № 81-85 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (12.08.1946г. – 26.08.1946г.). – На 131 арк.
4. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 196: Протоколи № 128-130 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (24.04.1947 г.–12.05.1947 г.). – На 196 арк.
5. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 204: Протоколи № 139-142 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (07.07.1947 г. – 17.07.1947 г.). – На 136 арк.
6. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 216: Протоколи № 150-152 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (04.09.1947 г. – 20.09.1947 г.). – На 213 арк.
7. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 496: Протоколи № 168-171 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (05.01.1948 г. – 21.01.1948 г.). – На 143 арк.
8. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 508: Протокол № 5 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (19.04.1948 г. – 19.04.1948 г.). – На 73 арк.
9. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 520: Протокол № 13 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (29.06.1948 г. – 29.06.1948 г.). – На 62 арк.
10. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 526: Протокол № 16 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (29.07.1948 г. – 29.07.1948 г.). – На 51 арк.
11. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 550: Протокол № 32 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (29.12.1948 г. – 29.12.1948 г.). – На 46 арк.
12. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 845: Протокол № 8 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (19.03.1949 г. – 19.03.1949 г.). – На 68 арк.
13. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 849: Протокол № 11 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (09.04.1946 г. – 09.04.1946 г.). – На 81 арк.
14. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 1153: Протокол № 47 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (09.01.1950 г. – 09.01.1950 г.). – На 64 арк.
15. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 1177: Протокол № 60 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (19.04.1950 г. – 19.04.1950 г.). – На 93 арк.
16. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 1183: Протокол № 63 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (19.05.1950 г.– 19.05.1950 г.). – На 52 арк.
17. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 1195: Протоколи № 70,71 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (10.07.1950 г. – 19.07.1950г.). – На 93 арк.
18. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 1209: Протоколи № 79, 80 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (25.09.1950 г.– 29.09.1950 г.). – На 119 арк.
19. ДАЗО. – Ф. П-1. – Оп.1. – Спр. 1228: Протокол № 91 засіданий бюро обкома КП(б)У с приложеннями (12.12.1950 г. – 12.12.1950 г.). – На 61 арк.

20. ДАЗО. – Ф. Р-14: Президія Народної Ради Закарпатської України. – Оп.1. – Спр. 310: Квартальні плани і звіти по промисловості Закарпатської України за 1945 р.: кількість підприємств, потужність підприємств, виробництво продукції по окремим галузях промисловості (1945 р.). – На 134 арк.
21. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 314: Розпорядження Уповноваженого НРЗУ в справах промислу і торгівлі про забезпечення умов роботи бригади геологів, які прибули із СРСР (21 травня 1945 р.). – На 1 арк.
22. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 315: Відношення та свідоцтва НРЗУ про відправлення в Угорщину та Чехословаччину груп геологів для придбання матеріалів і спеціальної літератури про корисні копалини в надрах Закарпатської України (25 вересня – 22 жовтня 1945 р.). – На 11 арк.
23. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 316: Постанови НРЗУ про заходи по видобуванню вугілля з надр Закарпатської України, список вугільних шахт та плани капіталовкладень по будівництву шахт та під'їзних шляхів, план будівництва високовольтних ліній та ін. (6 серпня–14 вересня 1945 р.). – На 53 арк.
24. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 317: Постанова НРЗУ про організацію контори нафтозбуту в м. Ужгороді (22 червня 1945 р.). – На 2 арк.
25. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 320: Постанова НРЗУ про побудову цементного заводу в селі Задн'є, звіт геологічної групи бригади РНК УРСР та акт бригади НК ПБМ СРСР про результати геологорозвідувальних робіт по визначенню місця побудови заводу та про мінеральну-сировинну базу заводу (7 серпня – 28 червня 1945 р.). – На 20 арк.
26. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 328: Інформації про стан промисловості на Закарпатській Україні за 1945 р. та задачі на 1946 р. (30 травня 1945 р.). – На 19 арк.
27. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 334: Список націоналізованих підприємств, переданих відділу місцевої промисловості НРЗУ при наркоматі місцевої промисловості УРСР (24 листопада 1945 р.). – На 2 арк.
28. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 350: Постанова НРЗУ про виділення земельної ділянки і будинків для будівництва целюлозно-паперового комбінату у м. Рахові (26 вересня – 23 листопада 1945 р.). – На 3 арк.
29. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 361: Наказ народного комісаріату харчової промисловості УРСР про утворення Закарпатського спирттресту у м.Мукачеві, підпорядкування його головному управлінню спиртової промисловості західних областей УРСР; є список спиртзаводів, підпорядкованих Закарпатському спирттресту (14 листопада 1945 р.). – На 2 арк.
30. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 362: Постанова НРЗУ про переслідування виробництва спиртних напоїв без дозволу (14 березня–1 серпня 1945 р.). – На 5 арк.
31. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 364: Інформація Управляючого Закарпатським спиртрестом про стан спиртзаводів Закарпатської України місячна продуктивність, технологічна оснащеність та наявність транспорту (20 листопада 1945 р.). – На 3 арк.
32. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 366: Постанова НРЗУ про побудову цукрового заводу в м. Мукачеві та заключення бригади Народного Комісаріату Харчової Промисловості УСРС про техніко-економічне обґрунтування можливості будівництва цукрового заводу на Закарпатській Україні (8 вересня – 18 жовтня 1945 р.). – На 8 арк.
- ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 367: Листування з підприємцем Угорщини про можливості побудови дріждєвого заводу в м. Мукачеві (8 жовтня – 30 листопада 1945 р.). – На 6 арк.
33. ДАЗО. – Ф. Р-14. – Оп.1. – Спр. 402: Повідомлення РНК УРСР про надання допомоги НРЗУ у виконанні постановок на експорт солі і лісоматеріалів, про виділення технічного оснащення, спецодягу, продуктів харчування для лісозаготівельних підприємств і солекопалень (1 жовтня 1945 р.). – На 2 арк.
34. Вісник НРЗУ (Урядовий орган Народної Ради Закарпатської України). – 1944. – 15 грудня.
35. Вісник НРЗУ. – 1944. – 30 грудня.
36. Вісник НРЗУ. – 1945. – 15 січня.
37. Вісник НРЗУ. – 1945. – 31 січня.
38. Вісник НРЗУ. – 1945. – 15 лютого.
39. Закарпатська правда: орган ЦК КПЗУ (січень – грудень 1945). – 1945. – 21 листопада.
40. Закарпатська правда. – 1945. – 22 грудня.
41. Закарпатська правда: орган обкому КП(б)У та обласної ради депутатів трудящих. – 1946. – 5 жовтня.
42. Закарпатська правда. – 1947. – 19 вересня.
43. Закарпатська правда. – 1948. – 2 січня.
44. Закарпатська правда. – 1948. – 3 січня.
45. Закарпатська Україна: орган Народної Ради Закарпатської України. – 1945. – 29 травня.

46. Народне господарство Закарпатської області: Статистичний збірник. – Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1957. – 168 с.
47. Народне господарство Радянського Закарпаття: Статистичний збірник. – Ужгород: Карпати, 1969. – 192 с.
48. Орденоносне Закарпаття в цифрах і фактах: Наочний посібник на допомогу пропагандисту і агітатору. – Ужгород: Закарпат. обл. книж.-газ. вид-во, 1961. – 45 с.
49. Радянське Закарпаття 1946-1958 рр.: Документи і матеріали. – Ужгород: Карпати, 1988. – 184 с.
50. Шляхом Жовтня. Збірник документів. Т. VI. (серпень 1944 – січень 1946 рр.). – Ужгород: Карпати, 1965. – 445 с.
51. Анучин В. А. География Советского Закарпатья. – Москва: Государственное издание географической литературы, 1956. – 296 с.
52. Арсентьев М. В. До питання розвитку соціалістичної промисловості Закарпаття за 20 років (1946-1965 рр.) // Великий Жовтень і розквіт возз'єднаного Закарпаття: Матеріали наук. сесії, присвяченої 50-річчю Великої Жовтневої соц. революції, (29 червня – 2 липня 1967 р.) – Ужгород: Карпати, 1970. – С.307-318.
53. Арсентьев М. В., Зілгалов В. О., Галда П. П. Розвиток промисловості Радянського Закарпаття // Закарпаття: минуле і сучасне: Збірник. – Ужгород: УжДУ, 1986. – С.124-136.
54. Бандровський Г. Й. На магістралі звершень. – Ужгород: Карпати, 1986. – 144 с.
55. Гранчак І. М. Закарпаття в сім'ї народів СРСР: До 40-річчя возз'єднання Закарпаття з УРСР. – К.: Знання, 1985. – 47 с.
56. Гранчак І. М. Розвиток промисловості у Закарпатті: здобутки та упущення (1946-1990) // Нариси історії Закарпаття. Том III (1946-1991). – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003. – 648 с.
57. З джерел братерства: цифри і факти // Закарпатська правда. – 1985. – 29 червня.
58. Закарпатська область: (Короткий довідник). – Ужгород: Кн.-газ. вид-во. – 1947. – 100 с.
59. Здобутки братерства. – Ужгород: Карпати, 1967. – 231 с.
60. Ільницький Ю. 20 радянських років. – Ужгород: Карпати, 1965. – 91 с.
61. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. – Закарпатська область. – К.: Голов. ред. УРЕ: АН УРСР, 1969. – 786 с.
62. Куценко К. О. Братня допомога народів СРСР у відбудові і розвитку промисловості Закарпатської області // Великий Жовтень і розквіт возз'єднаного Закарпаття: Матеріали наук. сесії, присвяченої 50-річчю Великої Жовтневої соц. революції, (29 червня – 2 липня 1967 р.) – Ужгород: Карпати, 1970. – С.283-293.
63. Макара М. П. Закарпатська Україна: шлях до возз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 – січень 1946 рр.). – Ужгород: Патент, 1995. – 108 с.
64. Макара М. П. Відбудова і перетворення в галузі промисловості / Закарпатська Україна: досвід розвитку, проблеми возз'єднання (кінець 1444 – 1945 рр.) // Нариси історії Закарпаття. Т. II (1918-1945) / Ред. кол.: І. Гранчак, Е. Балагурі, В. Ілько, І. Поп. – Ужгород: Закарпаття, 1995. – С. 619-625.
65. Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. – Ужгород: Карпати, 1980. – 320 с.
66. Офіцинський Р. Індустріалізація та урбанізація // Закарпаття 1919-2009 років: історія, політика, культура. /україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – С. 300-316.
67. Полянський О. А. Дари лісу. – Ужгород: Карпати, 1967. – 68 с.
68. Розквіт Закарпаття в братній сім'ї народів. – Львів: Вища школа, 1985. – 147 с.
69. Рушак М. Ресурсний потенціал Закарпаття і його достатність для саморозвитку // Новини Закарпаття. – 1994. – 17 лютого.
70. Супрун Д. Споконвічна мрія збулася. – К.: Політвидав України, 1973. – 176 с.
71. Украинские Карпаты: История. – К.: Наукова думка, 1989. – 264 с.
72. Чверть віку в сім'ї вольній новій: Урочисте засідання партійних, радянських і громадських організацій області разом з представниками трудящих та воїнів Ужгородського гарнізону, присвячене 25-річчю возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною. Доповідь Ю. В. Ільницького // Закарпатська правда. – 1970. – 30 червня.
73. Шершун І. Г. Розквіт Закарпаття за роки радянської влади // Український історичний журнал. – 1980. – № 6. – С. 47-54.
74. Шершун І., Мельник В. До питання про соціально-економічні перетворення в Закарпатті (листопад 1944 – грудень 1945 рр.) // Закарпатська Україна. Осінь 1944 року: Матеріали наукової конференції, присвяченої 50-річчю визволення Закарпаття від фашизму та 50-річчю першого з'їзду Народних комітетів Закарпатської України. – Ужгород: Патент, 1995. – С. 63-68.
75. Шляхом до щастя: Нариси історії Закарпаття. – Ужгород: Карпати, 1973. – 288 с.

РЕЗЮМЕ
ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ СОВЕТИЗАЦИИ
ЗАКАРПАТЬЯ В 1944 –1950 гг.

Мищанин В. В. (Ужгород)

В статье идетя о состоянии и развитии промышленности Закарпатья в 1944-1950 гг. выделяются два этапа развития, связанные непосредственно с политическими изменениями в крае: восстановление промышленности, национализация крупных промышленных предприятий Народной Радой Закарпатской Украины в 1944-1945 гг. и индустриальное развитие Закарпатской области в 1946-1950 гг. в условиях первой послевоенной пятилетки. Охарактеризовано развитие лесной, лесохимической промышленности, Солотвинских копален, электрификации области. Значительное внимание уделено традиционным отраслям пищевой промышленности Закарпатья – виноделию, а также разливу минеральных вод.

Ключевые слова: индустриализация, национализация, советизация, промышленное развитие, Закарпатская Украина, Закарпатская область.

SUMMARY
INDUSTRIALIZATION AS ONE OF THE FACTORS OF TRANSCARPATHIA
SOVIETIZATION IN 1944 – 1950

V. Mischanyyn (Uzhhorod)

This article deals with the state and development of industry of Transcarpathia in 1944-1950 years. There are two stages of development directly related to political developments in the region: the industry restoration, the nationalization of large industrial enterprises by the People's Parliament of Transcarpathian Ukraine in 1944-1945 and industrial development of the Carpathian region in the 1946-1950 years. in conditions of the first post-war five-year period. The present paper describes the development of forestry, wood-chemical industry, Solyvno mines, the electrification of the region. Considerable attention is given to the traditional sectors of the food industry of Transcarpathia – winemaking and bottling of mineral water.

Key words: industrialization, nationalization, Sovietization, industrial development, Transcarpathian Ukraine, Transcarpathian region.